

9. Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общее учение об обязательстве / Новицкий И.Б., Лунц Л.А.. – М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1950.

10. Цивільне право України. У двох книгах / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999.

11. Рясенцев В.А. Договор безвозмездного пользования / Рясенцев В.А. // Советская юстиция. – 1938. – № 19.

12. Отдельные виды обязательств. Курс советского гражданского права / Под ред. К.А. Граве, И.Б. Новицкого. – М.: Юрид. лит., 1954. – 357 с.

УДК 347.4

Манжосова О. В.

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту Національного
університету «Одеська юридична академія»

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ В ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

В статті розглянуті тенденції розвитку інституту корпоративного договору в цивільному праві, проаналізовано сучасний стан його нормативного забезпечення, недоліки та перспективи.

Ключові слова: корпоративний договір, господарські товариства, корпоративні права, корпоративне управління, внутрішні відносини, зобов'язання учасників.

В статье рассмотрены тенденции развития института корпоративного договора в гражданском праве, проанализировано современное состояние его нормативного обеспечения, недостатки и перспективы.

Ключевые слова: корпоративный договор, хозяйственные общества, корпоративные права, корпоративное управление, внутренние отношения, обязательства участников.

In the article the trends of the concept of the institute of the corporate contract in civil law are considered, the modern state of its normative provision, shortcomings and prospects are analyzed.

Keywords: corporate agreement, business partnerships, corporate rights, corporate governance, internal relations, obligations of participants.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що основну масу господарюючих суб'єктів в Україні на сьогодні складають господарські товариства, зокрема акціонерні та товариства з обмеженою відповідальністю, на практиці, в процесі здійснення їх діяльності виникає чимало проблем пов'язаних з відсутністю належного нормативно-правового регулювання внутрішніх (корпоративних) відносин. Ця сфера потребує суттєвого удосконалення правового механізму реалізації та захисту прав і законних інтересів учасників. Це, зокрема, може бути зроблено шляхом підвищення рівня корпоративного управління та надання можливості вирішення внутрішніх управлінських питань шляхом укладення корпоративних договорів.

Аналіз дослідження даної проблеми. Дослідженням окремих аспектів підстав виникнення корпоративних правовідносин, і зокрема, корпоративних договорів, у свій час займались такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: Брагинский М.И., Варюшин М.С., Васильева В.А., Витрянский В.В., Кашаніна Т.В., Кібенко О.Р., Лескова Ю.Г., Луць В.В., Суханов Є.А., Хохлов, А.А. та інші.

Мета даної статті полягає у дослідженні тенденцій розвитку правової конструкції корпоративного договору в Україні.

Виклад основного матеріалу. Правовий інститут корпоративного договору давно відомий та активно використовується в світі. Аналіз діючого законодавства зарубіжних країн дає нам можливість зробити висновки про їх визнання та широке застосування в країнах континентальної та англо-американської правової сім'ї. Основною їх перевагою, як відзначається, є можливість оперативного вирішення

проблемних питань та досягнення балансу інтересів учасників товариств в кожній конкретній ситуації.

Так, в американській правовій системі перші згадки про корпоративні договори датуються XIX століттям. До таких договорів відносили: угоду про порядок голосування (voting agreement), угоду про обмеження права розпорядження акціями (pooling agreement), угоду про порядок корпоративного управління (shareholders' agreement) та угоду про заснування голосуючого трасту (voting trust agreement). При цьому слід відзначити, що такі правові конструкції не визнавались судовою системою та характеризувались як недійсні на підставі чітко розроблених критеріїв, оскільки вважалось, що такі угоди можуть нівелювати «корпоративізм», партнерство при веденні спільного бізнесу та бути засобом досягнення вигоди конкретними учасниками на протигагу інтересам товариства.

На сьогодні в законодавстві окремих штатів США можна виділити два підходи до регулювання інституту корпоративних договорів. Наприклад, Делавер, Гаваї, Огайо, Теннессі, Мічиган імплементували правила Model Business Corporation Act (Модельний Закон про бізнес корпорації) тільки щодо угод про заснування голосуючих трастів і угод про порядок голосування. Тоді як законодавство штатів Айдахо, Небраска, Міннесота, Юта, Вайомінг тощо регулює також і угоди про порядок корпоративного управління у відповідності з §7.32 MBCA [1;2]. Як відзначають деякі дослідники, корпоративні договори в публічних компаніях США, на відміну від приватних компаній, практично не застосовуються через те, що права міноритарних акціонерів достатньо захищені законодавчо, а це виключає необхідність вдаватися до договірних механізмів [3].

У Великій Британії питання визнання корпоративних договорів тривалий час залишалося відкритим, про що свідчить суперечлива судова практика. Проте, з прийняттям у 2006 р. оновленого британського Companies Act (Закону про компанії), було визначено, що корпоративний договір у в окремих компаніях може містити умови, відмінні від положень статуту, в тому числі передбачати застереження про перевагу договірних

умов над статутними [1], а отже, мати по деяких питаннях більшу вагу.

Стосовно держав континентальної правової системи, то укладення договорів між учасниками товариств, акціонерами, тобто по суті корпоративних договорів можливе, проте, прямо законодавством не передбачене. Так, у Франції, вони являють собою звичайні цивільно-правові угоди, які зобов'язують лише їх учасників. На практиці використовують такі види корпоративних договорів, як угоди про порядок голосування та угоди про обмеження права розпорядження акціями. Наприклад, Комерційний кодекс Франції у ст. L.233-3 передбачає можливість встановлення контролю над акціонерним товариством шляхом укладення угоди щодо передачі прав голосу між акціонерами [4, с. 6]. У Німеччині судова практика спочатку рішуче налаштована на визнання корпоративних договорів недійсними, з мотивів суперечності самій ідеї корпорації як «незалежної юридичної особи», згодом починає визнавати їх дійсними, проте як звичайний цивільно-правовий договір, що не має юридичної сили щодо дійсності рішень загальних зборів. На сьогодні у німецькій бізнес-практиці набули поширення такі види корпоративних договорів. По-перше, угоди про голосування, (Stimmbindungsvertrag), які передбачають порядок голосування учасників цих угод на загальних зборах акціонерів. По-друге, угоди про обмеження прав розпорядження акціями (Poolvertrag), у рамках яких акціонери зобов'язуються зберігати належну їм кількість акцій і не продавати акції без згоди інших учасників угоди, або без надання переважного права на придбання акцій. Угоди Poolvertrag також можуть містити зобов'язання про попереднє узгодження позиції пулу для спільного голосування на загальних зборах. По-третє, угоди про голосування заставодержателя акціями, що знаходяться у заставі, від імені заставодавця [1].

Отже, на сьогоднішній день загальними положеннями щодо корпоративних договорів в континентальній правовій сім'ї є визнання корпоративних договорів як внутрішніх, які укладаються засновниками і зобов'язують виключно їх, стосуються окремих питань діяльності товариств, проте не

змінюють корпоративної структури управління та не суперечать статуту. Окремі законодавчі норми щодо корпоративних договорів відсутні, а правове регулювання здійснюється відповідно до положень зобов'язального права.

В Україні також давно назріла необхідність унормування відносин між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств. Слід відзначити, що вперше на законодавчому рівні можливість укладення певної категорії «внутрішніх», корпоративних договорів було передбачено у прийнятому 23.03.2017 року Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» [5], яким були внесені зміни в норми діючих законів України «Про господарські товариства» [6], «Про акціонерні товариства» [7] і закріплено поняття договору про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю, яким визнавався договір про особливості реалізації прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю та договір між акціонерами товариства предметом якого є реалізація акціонерами – власниками простих та привілейованих акцій прав на акції та/або прав за акціями, передбачених законодавством, статутом та іншими внутрішніми документами товариства.

Ці корпоративні договори, будучи спорідненими, передбачали зобов'язання сторін реалізовувати корпоративні права у спосіб передбачений договором та/або утримуватися від реалізації зазначених прав.

Подальше нормативне закріплення поняття «корпоративний договір» нормами Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» було логічним кроком на шляху розвитку правової конструкції корпоративного договору та деталізації його положень [8]. Проте, законодавець обмежився вказівкою на можливість учасників реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації, не визначивши істотних умов корпоративного договору, хоча й відзначив його безвідплатність та обов'язковість письмової форми.

Отже, правова конструкція корпоративного договору на сьогоднішній день залишається не сформованою, натомість існує нагальна потреба напрацювання механізму реалізації корпоративних договорів. Слід також відзначити, що будучи досить специфічним видом договору, корпоративний договір відповідає цивільно-правовим засадам. Так, універсальність цивільно-правового договору обумовлена його сутністю, яка полягає в тому, що в основі договору як правового явища лежить сукупність волевиявлення його сторін, реалізована у взаємній домовленості з метою реалізації власних інтересів. Договір є одним із правових засобів, у межах якого інтерес кожної сторони в принципі може бути задоволеним лише через задоволення інтересу іншої сторони. Це породжує загальний інтерес сторін до укладення договору та його належного виконання. Тому саме договір, заснований на взаємній зацікавленості сторін, здатен забезпечити організацію, порядок і стабільність в економічному обороті, яких неможливо досягти за допомогою найжорсткіших адміністративно-правових засобів [8, с. 21].

На думку М.М. Сигидіна, самостійне місце корпоративного договору в системі цивільно-правових договорів обумовлюється такими чинниками: 1) специфічним предметом договору – узгоджені дії учасників господарського товариства щодо управління корпоративними правами організаційного (немайнового) характеру; 2) специфічним суб'єктним складом – виключно учасники господарського товариства – власники корпоративних прав, які реалізують свої правомочності щодо управління товариством; 3) сферою застосування – в межах юридичної особи корпоративного типу; 4) акцесорним характером – укладення корпоративного договору на підставі положень установчих документів господарського товариства; 5) спрямованістю договору на досягнення спільного для учасників результату – управління корпоративними правами. Сама наявність специфічного предмету корпоративного договору, кола матеріальних відносин, які ним регулюються, спрямованість договору на досягнення правового результату у вигляді ефективного управління корпоративними правами, а також специфічний суб'єктний склад даного договірною

зобов'язання свідчить про особливе місце корпоративного договору в системі цивільно-правових договорів [10].

Аналіз існуючих законодавчих положень дозволяє дійти висновку, що корпоративний договір можна визначити як домовленість учасників господарського товариства щодо спільної реалізації комплексу своїх корпоративних прав (майнових, організаційних, управлінських тощо). В науковій літературі зустрічається точка зору щодо субсидіарності корпоративного договору по відношенню до статуту чи інших засновницьких документів [4, с. 5], проте, дане тлумачення є спірним, адже згідно з чинним законодавством корпоративний договір є конфіденційним, а отже, на відміну від «публічного» статуту як декларативного документу, може детально врегулювати внутрішні взаємовідносини його сторін.

На нашу думку, слід погодитись з В.А. Хохловим, що корпоративний договір є «обслуговуючим», оскільки будучи інструментом управління має на меті: 1) врегулювання спорів або можливих спірних ситуацій, врегулювання складних, безвихідних ситуацій; 2) для збільшення корпоративного контролю окремих учасників; 3) для врегулювання внутрішньокорпоративних питань; 4) для узгодження майбутніх дій та/ або участі в діяльності товариства; 5) для попередження небажаних дій окремих учасників тощо [11].

При цьому, законодавство встановлює певні обмеження щодо окремих аспектів корпоративних договорів, зокрема це стосується обов'язку учасників забезпечити голосування згідно з вказівками органів управління товариства, оскільки саме товариство не може бути стороною корпоративного договору. Договір укладений із порушенням цієї вимоги є нікчемним.

Слід звернути увагу також, що визначені законодавством положення, що стосуються корпоративних договорів укладених акціонерами та учасниками товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, дещо різняться. Так серед видів корпоративних договорів в акціонерних товариствах, можна виокремити наступні: 1) *договори про голосування*, що передбачають зобов'язання акціонерів голосувати у спосіб, передбачений таким договором, на загальних зборах акціонерів

товариства; 2) *договори про обмеження вільного обігу акцій*, що передбачають зобов'язання погоджувати придбання або відчуження акцій за заздалегідь визначеною ціною та/або у разі настання визначених у договорі обставин, утримуватися від відчуження акцій до настання визначених у договорі обставин; 3) *управлінські корпоративні договори*, що передбачають зобов'язання акціонерів вчиняти дії, пов'язані з управлінням товариством, його припиненням або виділом з нього нового товариства.

Що ж до корпоративних договорів, які можуть укладатись в товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю, то не дивлячись на те, що статтею 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [8], учасникам надано широкі можливості по реалізації своїх прав, тим не менш, деталізована тільки група зобов'язань з купівлі чи продажу частки в статутному капіталі.

На підтримку позиції щодо цивільно-правової природи корпоративного договору говорить також можливість передбачити в договорі способи забезпечення виконання зобов'язань, що випливають з такого договору, та заходи цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань. Так, відповідно до п. 7, ст. 26-¹ Закону України «Про акціонерні товариства», права сторін договору між акціонерами, засновані на такому договорі, у тому числі право вимагати відшкодування завданих внаслідок порушення договору збитків, стягнення неустойки (штрафу, пені), виплати компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому договором між акціонерами), застосування інших заходів відповідальності у зв'язку з порушенням договору між акціонерами, підлягають судовому захисту [7].

Проте, слід відзначити, що нормативне закріплення поняття корпоративного договору та унормування окремих питань з ним пов'язаних, є тільки першим кроком на шляху формування цілісного правового інституту. Так, невизначеними залишились питання щодо меж дії корпоративного договору; істотні умови різних видів корпоративних договорів;

співвідношення корпоративного договору та інших засновницьких документів та інші.

Висновки. Підводячи підсумки зауважимо, що закріплення в нормах діючого законодавства положень щодо корпоративних договорів можна розглядати як безперечний позитив, оскільки вони є визнаним світовою практикою найбільш універсальним засобом спільної реалізації учасниками власних прав в процесі здійснення корпоративного управління і при належному удосконаленні будуть сприяти вирішенню складних, спірних ситуацій всередині самого товариства.

Література:

1. Зарубіжні моделі корпоративних договорів : [Електронний ресурс] :– Режим доступу : <http://commerciallaw.com.ua/attachments/article/278.pdf>
2. Модельний Закон про бізнес корпорації (Model Business Corporation Act) : [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.lexisnexis.com/documents/pdf/20080618091347_large.pdf
3. M.Ventoruzzo. Why Shareholders' Agreements are Not Used in U.S. Listed Corporations: A Conundrum in Search of an Explanation // Penn State Law Research Paper. 2013. – №42.
4. Варюшин, М. С. Гражданско-правовое регулирование корпоративных договоров: сравнительный анализ : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.03 – гражданское право ; предпринимательское право ; семейное право ; международное частное право / М. С. Варюшин. – М., 2015. – 22 с.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23.03.2017 року // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 10. – Ст. 52.
6. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
7. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384.
8. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 // Відомості Верховної Ради. – 2018. – № 13. – Ст. 69.
9. Києвець О. В. Договірне право України : навч. посібник / О.В. Києвець. – К.: КНЕУ, 2008. – 60 с.

10. Сигидин М.М. Корпоративний договір в системі цивільно-правових договорів [Електронний ресурс] : Збірник наукових статей. – Режим доступу http://c:/users/user/downloads/apvchzu_2013_33_18.pdf.

11. Хохлов В.А. Корпоративный договор как организационный договор российского права / В.А. Хохлов // Вестник Волжского университета имени В.Н. Татищева. – № 4(81). – 2014. – С. 4-12.

УДК 347.4

Наконечна Т. В.,
заступник начальника Чернівецького міського
відділення управління виконавчої дирекції
Фонду соціального страхування України
в Чернівецькій області

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ДОГОВОРІВ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В запропонованій статті надається загальна характеристика організаційних договорів щодо перевезення вантажів транспортними засобами та їх правового регулювання. При цьому наголошується, що організаційні договори щодо транспортних перевезень вантажів відносяться до консенсуальних, тобто таких договорів які вважаються укладеними в момент досягнення сторонами всіх істотних умов договору. Особливість організаційних договорів є те, що вони є згодою між сторонами для досягнення спільної мети та єдиного результату, який задовольнить всіх його учасників. При цьому, правових наслідків організаційні договори самі по собі не створюють. При цьому, організаційні договори мають специфічну функціонально-цільову спрямованість та, визначаючи процедуру укладення договорів, регулюють процес їх виконання.

Ключові слова: договір перевезення, залізничний транспорт, автомобільний транспорт, повітряний транспорт,